

KORUMA SORUMLULUĞU ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN LİBYA MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI: GÖÇ, İSTİKRARSIZLIK VE İNSANİ KRİZ

Kartal Batuhan OLAN* & Gizem AKŞİT ERGEN**

Öz

Bu makale, NATO'nun 2011 yılında Libya'ya gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahalenin ülkedeki siyasal istikrar ve göç dinamikleri üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla incelemektedir. Arap Baharı'nın etkisiyle Libya'ya yayılan toplumsal hareketlerin Kaddafi rejiminin devrilmesiyle sonuçlanmasının ardından Libya, bölgesel bir göç krizinin merkezi haline gelmiştir. Çalışma, NATO'nun "Koruma Sorumluluğu" doktrini doğrultusunda gerçekleştirdiği müdahalenin, Libya'da uzun süreli bir otorite boşluğuna, siyasi istikrarsızlığa ve insan hakları ihlallerine neden olduğunu öne sürmektedir. NATO müdahalesinin ardından Libya'da ortaya çıkan otorite boşluğu, Libya'nın Sahra Altı Afrika ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya yönelen düzensiz göç akışları için stratejik bir geçiş noktası olmasına yol açmış; insan kaçakçılığı, modern kölelik ve cinsel istismar gibi insan hakları ihlalleri artmıştır. Bu bağlamda bu makale kapsamında "NATO'nun 2011 yılında Libya'ya yönelik gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahale, Libya'nın istikrarsızlaşmasına ve uluslararası göç krizinin derinleşmesine ne ölçüde veya nasıl etkide bulunmuştur?" araştırma sorusuna cevap aranmış ve Libya örneğini ele alınarak dışarıdan yöneltilen sınırlı askeri müdahalelerin siyasal istikrar ve zorunlu göçler üzerindeki etkisini arttırdığı hipotezi test edilmiştir. Ayrıca, NATO'nun sınırlı askeri müdahalesiyle hedeflenen istikrarın sağlanamaması ve Libya'nın başarısız devlet statüsüne gerilemesi, bu çalışmada müdahale politikalarının etkilerini anlamak için analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 2011 Libya Askeri Müdahalesi, NATO, Koruma Sorumluluğu, Göç, İnsani Kriz.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, olkanbatuhan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4150-3627>

** Dr., Doktora Sonrası Misafir Araştırmacı, Newcastle Üniversitesi Coğrafya, Sosyoloji ve Siyaset Fakültesi, gizem.aksit-ergen@newcastle.ac.uk, <https://orcid.org/0000-0003-4064-3337>

THE OUTCOMES OF THE NATO INTERVENTION IN LIBYA WITHIN THE FRAMEWORK OF THE RESPONSIBILITY TO PROTECT: MIGRATION, INSTABILITY AND HUMANITARIAN CRISIS

Abstract

This article critically analyses the effects of NATO's limited military intervention in Libya in 2011 on political stability and migration dynamics in the country. Libya became the centre of a regional migration crisis after the social movements that spread to Libya under the influence of the Arab Spring resulted in the overthrow of the Gaddafi regime. The study argues that NATO's intervention under the 'Responsibility to Protect' doctrine created a prolonged power vacuum, resulting in political instability and widespread human rights violations in Libya. The power vacuum created by NATO's intervention transformed Libya into a strategic transit point for irregular migration flows from Sub-Saharan Africa and the Middle East to Europe. Consequently, human rights violations, including human trafficking, modern slavery, and sexual exploitation, escalated. This article investigates the extent to which NATO's limited military intervention in Libya in 2011 contributed to the country's destabilisation and deepened the international migration crisis. Using Libya as a case study, the research tests the hypothesis that military interventions exacerbate political instability and forced migration. Furthermore, this study examines NATO's failure to achieve its intended stabilisation objectives, leading to Libya's descent into state failure. This analysis provides insights into the broader consequences of military interventions.

Keywords: 2011 Military Intervention in Libya, NATO, Responsibility to Protect, Migration, Humanitarian Crisis.

Giriş

Devlet egemenliği ve insani müdahale ilkeleri arasındaki ilişki, uluslararası siyaseti şekillendiren faktörlerden bir tanesi olması sebebiyle Uluslararası İlişkiler disiplininde incelenmektedir. Literatürde özellikle otoriter rejimlerin çöküşüyle ortaya çıkan otorite boşlukları ve bu boşlukların yol açtığı insani krizler, uluslararası toplumun müdahale sorumluluğunu ve bu müdahalelerin etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çerçevede, NATO'nun 2011 yılında Libya'da gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahalesi hem gerekçeleri hem de sonuçları açısından dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. NATO'nun "Koruma Sorumluluğu" (Responsibility to Protect, R2P) ilkesi doğrultusunda sivilleri koruma amacıyla gerçekleştirdiği bu müdahale, Libya'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını etkilemiş ve bu etki uluslararası göç dinamikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Kuzey Afrika ülkesi Libya'yı 42 yıl boyunca yöneten Muammer Kaddafi, Arap Baharı sürecinin domino etkisiyle ülkesine sığramasının ardından, 2011 yılında NATO'nun sınırlı askeri müdahalesiyle devrilmiştir. Libya, zengin doğal kaynakları ve Sahra Altı Afrika'dan Avrupa'ya uzanan

göç rotasındaki stratejik konumuyla, bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarının kesiştiği önemli bir odak noktasıdır. Ancak NATO liderliğinde gerçekleştirilen bu sınırlı askeri müdahale, beklentilerin aksine, ülkede kalıcı bir siyasi istikrar sağlayamamış; aksine, otorite boşluğunun derinleşmesine ve silahlı grupların etkinliğinin artmasına neden olmuştur (Gargoum, 2012, s. 105). Bu durum, Libya'yı insan kaçakçılığı ve modern kölelik gibi ciddi insan hakları ihlallerinin merkezi haline getirirken, Avrupa'ya yönelen düzensiz göç akışlarını da hızlandırmıştır. Bu çalışma, NATO'nun Libya müdahalesinin bölgesel istikrar ve uluslararası göç üzerindeki etkilerini eleştirel bir perspektifle analiz etmektedir.

Makalenin temel amacı, NATO'nun 2011 Libya müdahalesinin hem Libya'nın iç istikrarına hem de uluslararası göç dinamiklerine etkilerini eleştirel bir perspektifle incelemektir. Bu bağlamda çalışmada, "NATO'nun 2011 yılında Libya'ya yönelik gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahale, Libya'nın istikrarsızlaşmasına ve uluslararası göç krizinin derinleşmesine ne ölçüde veya nasıl etkide bulunmuştur?" araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Bununla birlikte iç savaş ve dışarıdan gelen sınırlı müdahale gibi unsurların söz konusu bölgedeki siyasi istikrarın bozulmasına katkı sağlaması ve bu bölgelerde zorunlu göçlerin artmasını tetiklemesi savından yola çıkarak (Helton, 2000; Bove ve Böhmelt, 2019; Rizkallah, 2024), bu çalışmada Libya örneğini ele alarak dışarıdan yöneltilen sınırlı askeri müdahalelerin siyasi istikrar ve zorunlu göçler üzerindeki etkisini arttırdığı hipotezi test edilmiştir.

Çalışmanın önemi, NATO'nun Libya müdahalesinin insani müdahale ilkesi çerçevesinde değerlendirilen bir çalışma olması ve uluslararası toplumun müdahalelerinin sonuçlarını anlamak adına bir vaka incelemesinden kaynaklanmaktadır. NATO'nun Libya'ya olan sınırlı askeri müdahalesi, insani müdahalelerin sınırlarını ve sonuçlarını değerlendirmek açısından bu çalışma, literatüre katkı sağlayabilecek bir analiz sunmaktadır. Libya'nın 2011'den itibaren "başarısız devlet" statüsüne gerilemesi ise müdahalenin Libya toplumu ve göç hareketleri üzerindeki etkilerinin ele alması açısından ayrıca önemli hale getirmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, uluslararası göç ile güvenlik arasındaki ilişki tarihsel ve teorik bir çerçevede ele alınmıştır. Bu kapsamda, göç olgusunun yalnızca sosyoekonomik boyutlarıyla değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası güvenlik bağlamındaki önemiyle de incelenmiştir. İkinci bölümde, NATO'nun 2011'deki Libya müdahalesinin siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçları ele alınmış; müdahalenin Libya'da yarattığı otorite boşluğu ve güvenlik sorunlarına etkisini analiz edilmiştir. Makalenin üçüncü bölüm ise NATO müdahalesinin göç dinamikleri üzerindeki etkilerine odaklanılmış; Libya'nın Avrupa'ya yönelik düzensiz göç akışlarında bir geçiş noktası haline gelmesi ve bu durumun insani krizler açısından doğurduğu sonuçları tartışılmıştır. Son olarak, bu çalışma, NATO'nun Libya'daki müdahalesinin uluslararası sistem

üzerindeki yansımaları ve insani müdahale politikalarının etkileri değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmayla birlikte NATO'nun Libya müdahalesi, uluslararası insani müdahalelerin sınırları ve müdahalenin etkileri yeniden tartışmaya açmıştır. Makalede, söz konusu etkiler hem teorik hem de pratik bir açıdan ele alınmış ve uluslararası toplumun gelecekte benzer müdahalelerde daha dikkatli ve dengeli bir yaklaşım benimsemesi gerektiği savunulmuştur. Öne sürülen hipotez ve araştırma sorusu ile Libya örneği üzerinden askeri müdahalelerin beklenmeyen sonuçlarını anlamaya yönelik bir çerçeve sunulmuştur.

1. ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSUNUN TARİHSEL EVRİMİ

Göç kavramı, bireylerin veya grupların coğrafi açıdan geçici ya da kalıcı yer değiştirmelerini ifade eden ve sosyoekonomik ile sosyokültürel bağlamlarda sosyal bilimlerin farklı alanlarında ele alınan çok yönlü bir olgudur. Bu bağlamda göç, Uluslararası İlişkiler disiplini de önemli bir yer tutmaktadır. Bilhassa Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle geleneksel anlamdaki güvenlik kavramı "devlet" güvenliği odağından çıkmış, kavrama eleştirel perspektiften bakanların katkılarıyla da güvenliğin anlamı, referans nesnesi ve aktörleri hem genişlemiş hem derinleşmiştir (Krause ve Williams, 1996, s. 230). Kavramın genişlemesiyle birlikte göç de güvenlik kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Göç ve güvenlik kavramları, Soğuk Savaş öncesinde de birlikte ele alınmış olsalar da esas olarak iki kavram arasındaki bağın görünürlüğü Soğuk Savaş sonrasında Yugoslavya Savaşı, Ruanda soykırımı gibi olaylardan sonra kitlesel göçlerin ortaya çıkması ve bunun krize dönüşmesiyle olmuştur (Geddes, 2003, s. 40; Walters, 2010, s. 218). Buna ek olarak 11 Eylül saldırılarıyla birlikte saldırganların yabancı olmasının da etkisiyle özellikle Batı ülkelerinde göç ve güvenlik arasında bağlantı kurmaya yönelik söylemler artmıştır (Bourbeau, 2011, ss. 99-101). 20. yüzyılın sonlarında güvenlik bağlamında ele alınmaya başlanan göç, 21. yüzyılda 11 Eylül saldırıları ve sonrasında Arap Baharı, Suriye İç Savaşı nedeniyle bölgeden güvenlik endişesiyle başka devletlerin topraklarına doğru gerçekleşen kitlesel göç hareketleriyle birlikte güvenliğin de farklı boyutlarıyla ele alınmaya başlayan bir kavram haline gelmiştir.

Ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte sınırların belirlenmesi ve yurttaşlık kavramının bu çerçevede dönüşmesi, uluslararası göç olgusunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş arası dönemde göç, çift kutuplu düzendeki siyasi ve ekonomik krizlerle şekillenmiş, özellikle ekonomik istikrarsızlık yaşayan az gelişmiş ülkelerden Avrupa, Amerika gibi iş gücü açığı olan yerlere yönelen göç savaş sonrası üretim ve ekonomik açıdan büyümenin önemli unsurlarından biri olarak görülmüştür (Castles ve Miller, 1998, ss. 95-105). 1970'lere gelindiğinde ise siyasi ve ekonomik sebepli düzenli göçlerdeki hız devam ederken, 1973'teki Petrol Krizi'nin de etkisiyle yasa dışı göçlerde de artış yaşanmaya başlamış

bu durum Avrupa, ABD gibi ülkelerin bu yasa dışı akışların önüne yeni düzenleme arayışlarına girmişlerdir (Düvell, 2006, s. 14). İş gücü talebinde bulunan bazı ülkeler işe alımları durdurmuş, Avrupa'daki devletlerin bazıları ise kendilerini sıfır göç alan ülkeler olarak ilan etmişlerdir (Öndeş, 2019, s. 110). 1980'lerde sığınmacı ve mülteci başvurularında ve yasadışı göçte yaşanan artışlar hedef ülkelerde bulunan aşırı sağcı hareketlerin olumsuz söylem ve saldırgan eylemlerinin hedefi olmaya başlamıştır (Öndeş, 2019, s. 167). 1990'larda ise Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılarak Soğuk Savaş'ın sona ermesin de etkisiyle gelecek endişesi, bölgesel çatışmalar, yaşanan insani dramlarla birlikte Avrupa'ya gerçekleşen göç akınlarına eski Doğu Bloğu ülkelerinden de göç akışları artmış bu da kaynak ülkeler için yeni bir göç politikasının düzenlenmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Castles ve Miller, s. 149).

"Uluslararası göç" kavramı bilhassa 19. yüzyılın sonlarında Avrupa imparatorluklarının da çökmesi akabinde 20. yüzyıldaki savaşlar, siyasal ve ekonomik değişiklikler, çatışmalar ve sınırlar ötesine gerçekleşen kitlesel göçlerle birlikte siyasal alanda belirgin hale gelmiştir (Castles, 2000, s. 269). Soğuk Savaş dönemi sonrasında ise uluslararası göç, özellikle kitlesel göçleri yönetme konusunda daha önce tecrübesi olmayan göç alan ülkeler için hem sosyal hem ekonomik açıdan ulusal bir güvenlik sorunu olarak daha fazla öne çıkmaya başlanmıştır (Miller, 2000, s. 29). Özellikle 21. yüzyılda uluslararası göç kavramı, önceki çağlara göre daha farklı sorunlarıyla uluslararası toplumun karşısına çıkmaktadır (Castles, 2010, s. 1566).

SSCB'nin dağılması ve uluslararası dengelerin değişmesiyle birlikte, Doğu Bloku olarak adlandırılan ülkelerde yaşayan bireyler; belirsizlik, güvenlik endişeleri ve Bosna-Herkes ile Kosova'da yaşanan istikrarsızlıklar gibi nedenlerle çevre ülkelere doğru göç etmeye başlamıştır (Weiner, 1996, s. 8; Tishkov vd., 2005, s. 2). Bu göç hareketleri, özellikle Avrupa ülkelerinde daha katı göç politikalarının benimsenmesine yol açmış ve bu politikalar güvenlik temelli bir perspektiften ele alınmaya başlanmıştır (Lazaridis, 2016, s. 88). Bu durumun arka planında, göç alan ülkelerin, geçmişte yaşanan ve kendi talepleri doğrultusunda gerçekleşen göç süreçlerine¹ kıyasla, yeni göç dalgalarını yönetmeye hazır olmamaları yatmaktadır (Hollifield, 2004, s. 891). Ayrıca, göçlerin uluslararası toplumda yarattığı sosyoekonomik ve sosyopolitik etkiler de bu süreçte belirleyici olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ise güvenlik unsuru göç politikalarının merkezine yerleşmiştir.

11 Eylül sonrasında teröre karşı savaş gerekçesiyle Afganistan ve Irak'ın işgali, yaklaşık on yıl sonra Kuzey Afrika coğrafyasında meydana gelen Arap Baharı ve bölgedeki iç çatışmalarla birlikte, bölge halkının güvenlik endişeleri doğrultusunda ülke içinde veya ülkelerinin dışına gerçekleştirdikleri kitlesel göçler, yeni krizlere zemin hazırlamıştır (Dabashi,

¹ 1960 ve 1970'lerde Almanya'nın iş gücü talebi üzerine yaşanan göç akınları bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

2012, s. 24; Dora, 2021, s. 173). Güvenlik, hem göç eden bireylerin göç etme gerekçesi hem de göç alan ülkelerin başlıca endişesi haline gelmiştir (Chamie, 2020, s. 11). Tüm bu gelişmeler ışığında, göç küresel bir sorun olarak uluslararası sistemdeki yerini almıştır. Göç edenler açısından ise, önceden ekonomik ve siyasi sebeplerle daha iyi bir yaşam arayışı olarak değerlendirilen göçün temel nedenlerine, son dönemde "yalnızca hayatta kalma" güdüsü eklenmiştir (Acar, 2022, s. 3). Özellikle Arap Baharı sonrası Libya, Suriye, Tunus ve Yemen gibi çatışma bölgelerinden kaynaklanan göçlerin temel motivasyonu, büyük ölçüde hayatta kalma amacıyla şekillenmiştir (Kalush ve Lambert, 2023, s. 169). 2014 yılından itibaren kaydedilen veriler, özellikle Avrupa'ya yönelen göçlerin büyük bir çoğunluğunun, hayati tehlikeden kaçma ve hayatta kalma amacıyla gerçekleştiğini göstermektedir (McMahon ve Sigona, 2021, s. 16).

2000'li yıllara gelindiğinde, teröre karşı önleyici savaşlar, insani müdahale ve "Koruma Sorumluluğu" gibi kavramlar temelinde, Birleşmiş Milletler (BM) kararları ve NATO askerleri aracılığıyla çatışma bölgelerine askeri müdahalelerde bulunulmuştur (Olson Lounsbury ve Pearson, 2020, s. 3; Tiwari ve Kashyap, 2020, s. 114; Jemirade, 2021, s. 50). Bu müdahaleler, terör kaynağı olarak görülen ya da iç savaş ve çatışmalar nedeniyle sivillerin zarar görmesini engellemeyi amaçlayan adımlar olarak gerekçelendirilmiştir (Pape, 2012, s. 45). Ancak bu süreç, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde, "ülke içinde yerinden edilmiş kişiler" (IDP)² ve ülke dışına göç etmek zorunda kalan mülteciler gibi nüfus hareketlerine yol açmıştır (Williams, 2019, s. 1). Afganistan, Irak, Libya gibi ülkelerde teröre karşı yürütülen savaşlar ve insani müdahale girişimleri; Suriye, Yemen, Güney Sudan ve Somali'deki çatışmaların sona erdirilmesindeki başarısızlık; ayrıca Eritre ve Mısır'daki baskıcı rejimlere yönelik uluslararası tolerans, bu bölgelerdeki göç krizini tetiklemiştir (Heinitz, 2013, s. 22; Bellamy, 2017, s. 108; O'Malley, 2018, s. 11).

Uluslararası toplumun çatışma kaynaklı ülkelerdeki operasyonları ve insan hakları ihlallerini etkili bir şekilde ele alamaması, Avrupa'ya yönelik göç akınlarını artıran temel etkenlerden biri olmuştur (Brzoska, 2019, s. 9). Aynı zamanda, bu operasyonlar, müdahale edilen ülkelerde iç göçlerin artmasına da sebep olmuştur. Özellikle Afganistan'da uluslararası müdahaleye rağmen uzun yıllar boyunca istikrar sağlanamamış, Somali'deki çatışmalar ise halen çözüme kavuşturulamamıştır. Sonuç olarak, uluslararası toplum göçün kaynağı olan ülkelerdeki sorunlara kayıtsız kaldıkça ve etkili çözümler üretmedikçe, bu bölgelerdeki insanlar çözülmeyen çatışmalar ve krizler nedeniyle göç etmeye devam etmektedir.

Bu göç dalgaları, hem iç göç ile yerinden edilmiş kişilerin gittikleri bölgelerde hem de transit ülkeler, hedef ülkeler veya transit konumundan

² Uluslararası Göç Örgütü, ülke içinde yerinden edilmiş kişileri, özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketlerin etkilerinden kurtulmak için mutlak olarak ikamet ettikleri yerlerden kaçmaya zorlanmış veya kaçmak zorunda kalmış olan ve devletlerin uluslararası olarak tanınan sınırlarını aşmamış olan kişi veya gruplar olarak tanımlamaktadır.

hedef ülke durumuna gelen yerlerde gerek yerel halklar gerekse göç edenler açısından çeşitli sosyoekonomik sorunlar doğurmaktadır (Cummings vd., 2022, s. 28). Bu sorunlar arasında, göç edilen bölgelerde gıda, barınma, temizlik gibi temel ihtiyaçların karşılanması noktasında kapasite yetersizlikleri; iş gücü piyasasında arz-talep dengesinin sağlanamaması; göçmenlerin ucuz iş gücü olarak sömürülmesi, hedef ülkelerdeki kısıtlayıcı politikalar nedeniyle göçmenlerin geçimlerini sağlayacak bir işe sahip olamamaları ve yerel halk ile göçmenler arasında yaşanan sosyal ve kültürel farklılıklar gibi unsurlar öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak göç olgusu, tarihsel süreçte ulus-devletlerin sınırlarının belirlenmesi ve ekonomik, siyasi değişimlerin etkisiyle şekillenen, çok katmanlı bir olgu olarak öne çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası göç hareketleri, özellikle güvenlik bağlamında ele alınmaya başlanmış ve bu süreç göçün politik, ekonomik ve sosyal etkilerini artırmıştır. 21. yüzyılda kitlesel göç hareketleri, terörle mücadele, bölgesel çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıkların bir sonucu olarak hem göç eden bireyler hem de göç alan ülkeler açısından önemli bir güvenlik ve istikrar meselesi haline gelmiştir. Özellikle Arap Baharı ve 11 Eylül saldırıları sonrasında göç ile güvenlik arasındaki ilişki, uluslararası politikalar ve göç yönetim stratejilerinin merkezinde yer almıştır. Göç süreçlerinin etkileri, sadece demografik ve ekonomik değişikliklere yol açmamış, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde güvenlik ve kriz yönetimi boyutlarını da yeniden şekillendirmiştir.

2. NATO MÜDAHALESİNİN LİBYA İÇ SAVAŞINA ETKİLERİ

Arap Baharı'nın Tunus'ta başlamasının ardından, süreç 17 Şubat 2011 tarihinde Libya'ya da sıçramıştır (El-Bijoui, 2013). Başta Bingazi olmak üzere, ülkenin birçok kentinde geniş katılımlı protestolar düzenlenmiştir (El-Bijoui, 2013). Bu protestolar, Muammer Kaddafi rejimini devirmek amacıyla organize edilirken, Kaddafi'nin tepkisi son derece sert olmuştur (Mekay, 2011). Rejim, ülke genelinde yayılma potansiyeli taşıyan bu kitlesel gösterilerin domino etkisi yaratmasından endişe duyarak, protestoları gerçek mermi kullanarak şiddetle bastırmaya çalışmıştır (Nwozor, 2012, s. 146). Bu müdahaleler sonucunda onlarca kişi yaşamını yitirmiştir (Black ve Bowcott, 2011). Ancak, Kaddafi yönetimi gösterileri bastırmakta başarısız olmuş ve Arap Baharı hareketinin ülke genelinde yayılmasının önüne geçememiştir (Abdessadok, 2017).

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 19 Mart 2011 tarihinde aldığı 1973 sayılı karar doğrultusunda, Libya üzerinde NATO tarafından uygulanacak şekilde bir uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir (United Nations Security Council, 2011). Bu kararın temel gerekçesi, Libya'daki sivililerin korunması olarak belirtilmiştir (United Nations Security Council, 2011). Kararın ardından, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, çok sayıda NATO ve Arap ülkesi Libya'ya yönelik hava saldırıları düzenlemeye başlamıştır

(Kuperman, 2013, s. 105). 21 Ağustos 2011 tarihinde, Kaddafi'ye karşı muhalif güçler başkent Trablus'a girmiştir (Harding, 2011). NATO'nun düzenlediği hava bombardımanlarının bu süreçte önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Michaels, 2013, s. 34). Başkentteki Bab-ül Aziziye Sarayı'nda yaşanan çatışmaların ardından, Kaddafi Trablus'tan kaçarak gizlenmeye başlamıştır (France 24, 2011; Yeni Şafak, 2011).

Muammer Kaddafi'nin Trablus'tan kaçışını takiben, Libya'da Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) kurulmuş ve bu yönetim, Libya'nın meşru hükümeti olarak kabul edilmiştir (Nesi, 2011, s. 46). NATO ve Arap Birliği üyeleri, Libya Temas Grubu çatısı altında isyancılarla müzakere eden bu konseyin meşruiyetini tanımıştır (Talmon, 2011, s. 1). Libya'yı 42 yıl boyunca yöneten Devlet Başkanı Kaddafi, 20 Ekim 2011 tarihinde doğduğu şehir olan Sirt'te muhalif güçler tarafından yakalanarak öldürülmüştür (Meikle, 2011). Kaddafi'nin ölümünün ardından, Libya'daki geçiş sürecinin siyasi temsilcisi olarak hareket eden UGK, sekiz ay süren çatışmaların ardından Libya'nın "kurtarıldığını" ilan etmiştir (The CNN Wire Staff, 2011). Ayrıca Kaddafi'nin varisi olarak görülen oğlu Seyfülislam Kaddafi, 19 Kasım 2011 tarihinde ülkenin güneyindeki Sebha bölgesinde muhalif güçler tarafından yakalanmıştır (Gumuchian, 2011).

Libya'da devrim sonrasında, ilk genel seçimler 7 Temmuz 2011 tarihinde yapılmıştır (United Nations Support Mission in Libya, 2012). UGK, yetkilerini kurucu meclis işlevi gören Milli Genel Kongre'ye (MGK) devretmiştir (Mezra, 2012). Kongre, Muhammed El Mugaryefi geçiş dönemi devlet başkanı olarak seçmiştir (Habertürk, 2012). Ancak, bu seçim sürecine rağmen, devrim döneminde mücadele eden birçok silahlı grup silah bırakmayı reddetmiş ve özellikle Bingazi başta olmak üzere çeşitli kentlerde silahlı gruplar arasında çatışmalar meydana gelmiştir (Kekilli, 2017, s. 160).

11 Eylül 2012 tarihinde, ABD'de internet üzerinden yayımlanan ve İslam peygamberi Hazreti Muhammed'e hakaret içerdiği iddia edilen bir film sebebiyle başlayan olaylar, silahlı grupların Bingazi'deki ABD Konsoloslusu'na saldırmasına yol açmıştır (Borger, 2012). Bu saldırılar sonucunda, ABD Büyükelçisi Christopher Stevens ve üç Amerikan güvenlik görevlisi ile birlikte, onlarca Libyalı da yaşamını yitirmiştir (Ezrow, 2016). Bu olayların ardından, 14 Ekim 2012 tarihinde Ali Zeydan, Libya'da hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir (Associated Press, 2012).

14 Şubat 2014 tarihinde Libya'da bir darbe girişimi yaşanmıştır (Eljarh, 2014). Emekli General Halife Hafter, stratejik ve askeri açıdan kritik öneme sahip noktaların ele geçirildiğini ve MGK'nın faaliyetlerinin durdurulduğunu duyurmuştur (Asmar, 2019). Ancak, Libya hükümeti, Hafter'in bu girişimini "başarısız bir darbe teşebbüsü" olarak nitelendirmiştir (Al Jazeera, 2014). Bu olayın ardından, Mart 2014'te MGK, doğu Libya'daki Sidra Limanı'na izinsiz demirleyen Kuzey Kore bandıralı bir petrol tankerine silahlı grupların saldırısının ardından Başbakan Ali Zeydan hükümetine güven oyu vermemiştir (Stephen, 2014).

Ali Zeydan hükümetinin devrilmesinin ardından, Libya'da 25 Haziran 2014 tarihinde yeni bir parlamento seçimi gerçekleştirilmiştir (Alkaff, 2015, s. 97). Ancak, düşük katılımı bu seçimlerin sonucunda MGK, seçimleri tanımadığını ilan etmiştir (Al-Tarabolsi, 2014). Bu açıklamayı takiben, MGK ile yeni seçilen Temsilciler Meclisi'ne bağlı gruplar arasında çatışmalar başlamış ve Libya'da iç savaş yeniden alevlenmiştir (Vandewalle, 2014). Temsilciler Meclisi, başkent Trablus'ta görevini sürdüremediği için ülkenin batısındaki Tobruk kentine taşınmıştır (BBC News, 2014). Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nin güç kazanmasıyla, Libya'da silahlı gruplar aracılığıyla iktidar mücadelesi yürüten iki meclisin varlığı ortaya çıkmıştır (Crompton, 2014).

Libya'da iç savaşın ülke genelinde yayılmasının ardından BM, Libya meselesine yeniden müdahil olmuştur. Bu kapsamda, 17 Aralık 2015 tarihinde Fas'ın Suheyraat kentinde BM öncülüğünde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması ile Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi kurulmuştur (Security Council Report, 2015). BM Güvenlik Konseyi, aldığı 2259 sayılı kararla Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi'ni Libya'nın tek meşru temsilcisi olarak tanımıştır (United Nations, 2015). Ancak, Başkanlık Konseyi tarafından oluşturulan hükümet listeleri, General Halife Hafter'in baskıları nedeniyle Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nde onaylanmamış ve süreç bir kez daha çıkmaza girmiştir (Al Jazeera, 2016). 11 Haziran 2017'de ise Temsilciler Meclisi'ne bağlı General Hafter'e ait güçler, devrik lider Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin, Kasım 2011'den bu yana Zintan kentindeki cezaevinde tutulduktan sonra serbest bırakıldığını duyurmuştur.

25 Temmuz 2017 tarihinde Fransa'nın girişimiyle Paris'te düzenlenen toplantıda, Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı Fayiz es-Serrac ve Tobruk Temsilciler Meclisi tarafından desteklenen General Halife Hafter, Libya'da ateşkesin sağlanması hususunda mutabakata vardıklarını bildirmişlerdir (Özcan, 2017). 20 Eylül 2017'de ise BM Libya Özel Temsilcisi Gassan Selame, üç aşamalı bir eylem planı önerisinde bulunmuştur (Pargeter, 2017). Selame'nin planı, ilk aşamada Suheyraat Anlaşması'nda değişiklik yapılmasını, ikinci aşamada ise önceki müzakerelere katılmamış olan siyasi grupları bir araya getirecek bir ulusal konferansın düzenlenmesini kapsamıştır (United Nations Support Mission in Libya, 2017). Planın üçüncü aşamasında ise anayasa referandumu yapılması ve bu referandumun sonucuna uygun olarak parlamento ve cumhurbaşkanının seçilmesi hedeflenmiştir (Irish, 2017). Lakin Selame'nin önerdiği üç aşamalı eylem planı, siyasi ve askeri aktörler arasındaki uyuşmazlıkları ve sürekli ertelenen ulusal konferanslar ile anayasa referandumunun gerçekleştirilememesi nedeniyle başarısız olmuştur.

NATO'nun 2011 yılında Libya'ya gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahalesi sürecinde, Libya'daki iç savaşın seyri üzerinde Türkiye başta olmak üzere bazı ülkelerin doğrudan askeri etkisi olmuştur. Türkiye, 2019 yılında Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı “Askeri ve Güvenlik İş Birliği Mutabakat Muhtırası” çerçevesinde askeri danışmanlık

hizmetleri sağlamış ve sahada stratejik bir aktör haline gelmiştir. Türkiye'nin yanı sıra Fransa ve Yunanistan gibi NATO üyeleri de farklı stratejik çıkarlar doğrultusunda sahada faaliyet göstermişler ve bu durum NATO içinde çıkar çatışmalarına ve Libya'daki güç dengelerinin değişmesine neden olmuştur. Ayrıca, Rusya ve Çin gibi NATO üyesi olmayan küresel aktörler de Libya'daki enerji kaynakları ve stratejik konumdan faydalanma amacıyla diplomatik ve askeri girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, NATO'nun müdahalesinin ardından ortaya çıkan jeopolitik rekabet, Libya'daki istikrarsızlığın daha da derinleşmesine ve ülkenin bir vekalet savaşına dönüşmesine yol açmıştır.

2024 itibarıyla, Libya'daki siyasi istikrarsızlık, Arap Baharı'nın ardından başlayan iç savaş sürecinin mirası olarak devam etmektedir. Ulusal Mutabakat Hükümeti ve Temsilciler Meclisi arasındaki çatışmalar, General Halife Hafter'in liderlik ettiği güçler ve diğer milis grupların etkisiyle, ülkenin yeniden bir araya gelmesini engellemektedir. BM önderliğinde yürütülen barış girişimleri, özellikle 2015 yılında Suheyra Anlaşması ile başlayan süreçte, geçici hükümetlerin kurulmasına ve uluslararası müdahalelere rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fransa ve diğer uluslararası aktörlerin 2020 sonrası diplomatik girişimlerine rağmen, 2024 itibarıyla anayasa referandumu ve ulusal seçimler gibi kilit adımlar hala ertelenmiş durumdadır.

3. NATO MÜDAHALESİNİN LIBYA'DAKİ GÖÇ ÜZERİNE ETKİLERİ

NATO müdahalesinin Libya'daki göç hareketleri üzerine etkilerini tartışmadan önce Libya'da Kaddafi döneminde göçmenlerin statülerine dair konunun kısaca aydınlatılması yerinde olacaktır. Kaddafi döneminde Libya, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967'deki protokolü imzalamadığı için kapsamlı bir sığınma veya mülteci politikasına sahip değildir. Göçmenler genellikle ekonomik göçmenler olarak sınıflandırılmış, mülteci ya da sığınmacılar için sınırlı bir ayırım yapılmıştır. Bu yasal koruma eksikliği, çoğu göçmenin sömürüye, ayrımcılığa ve insan hakları ihlallerine karşı savunmasız kalmasına neden olmuştur. Savaş öncesinde Libya'da yaklaşık 6,4 milyonluk nüfus içerisinde ekonominin işleyişine katkıda bulunan 1,5 ila 2,5 milyon arasında yabancı işçi olduğu tahmin edilmektedir. Bağımsız medya, sivil toplum kuruluşlarının erişiminin önündeki engeller ve Libya'da bağımsız bir sivil toplum kuruluşunun yokluğu nedeniyle bu göçmenlere nasıl davranıldığına dair sınırlı bilgi mevcuttur. Ancak özellikle Sahra Altı Afrika'dan gelen göçmenlere karşı acımasızca davranıldığına ve göçmenlerin korkunç koşullarda tutulduğu gözaltı kamplarının varlığına ilişkin bazı bilgiler bulunmaktadır (FIDH, 2012).

Kaddafi döneminde Libya, göçmenler için hem varış hem de transit merkezi olarak bölgesel göç hareketlerinde kilit bir rol üstlenmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında, Arap Baharı öncesinde Libya'yı etkileyen göç hareketleri, büyük ölçüde Avrupa yerine Arap ve Afrika ülkeleri arasında

gerçekleşmiştir (Paoletti, 2011, s. 215). Libya, Arap ve Sahra Altı Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde ekonomik ve siyasi amaçlar doğrultusunda göçü yönetmiş; ancak Avrupa ile ilişkilerinde, özellikle İtalya başta olmak üzere, bazı Avrupa devletleriyle ekonomik yardım karşılığında Avrupa sınır kontrolünün Libya'ya devredilmesini içeren anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar sayesinde göç akışları nispeten kontrol altında tutulabilmiştir. 2009 yılına kadar Kaddafi'nin göç kontrolü konusunda Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle iş birliğine yanaşmaması, Libya'dan Akdeniz'e yönelen düzensiz göçün istikrarlı bir şekilde artmasına yol açmış; ancak İtalya ve Libya arasında göçü engellemeye yönelik ortak tedbirler içeren Dostluk Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu göç akışı dramatik bir düşüş göstermiştir (Lutterbeck, 2020, s. 72). Bu durum, Avrupa ülkelerinin düzensiz göçü kontrol altında tutmasına olanak sağlamıştır (Paoletti, 2011; Isaac, 2012). Diğer bir deyişle Libya, komşularına baskı uygulamak amacıyla göçü diplomatik bir araç olarak kullanmıştır. Libya'nın, Afrika'dan Avrupa'ya uzanan göç rotasında taşıdığı stratejik önem ise Kaddafi'nin NATO müdahalesi sırasında sarf ettiği şu sözlerde açıkça görülmektedir: "Şimdi dinleyin, NATO halkı. Afrika'dan Avrupa'ya olan göçün ve El Kaide teröristlerinin önünde duran bir duvarı bombalıyorsunuz. Bu duvar Libya'ydı. Siz onu yıkıyorsunuz" (Chothia, 2018).

2011 yılında NATO öncülüğünde Libya'da gerçekleştirilen askeri müdahale, "Koruma Sorumluluğu" doktrini çerçevesinde düzenlenmiş olup, egemenlik gibi karmaşık uluslararası ilişkiler kavramlarını içeren kritik bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu müdahale, özellikle Akdeniz üzerinden gerçekleşen göç hareketleri açısından öngörülemeyen ve geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur. Libya'da, Muammer Kaddafi rejiminin devrilmesiyle sonuçlanan bu müdahale ve ardından yaşanan süreçler, ülkede uzun vadeli siyasal istikrarsızlık ve güvenlik açığına yol açmıştır. Söz konusu istikrarsızlık, Libya'daki iç ve uluslararası göç dinamiklerini hızla tetiklemiş; ülke, Sahra Altı Afrika'dan Avrupa'ya yönelik düzensiz göç akımlarının geçiş noktalarından biri hâline gelmiştir (Wehrey, 2018). 2014 yılında silahlı gruplar arasında patlak veren iç savaş ve Libya toplumunun geniş çapta yerinden edilmesi, bu dönemde hem içsel göç sorunlarını derinleştirmiş hem de uluslararası göç hareketleri açısından belirleyici bir etki yaratmıştır.

NATO müdahalesi öncesinde her ne kadar Kaddafi dönemi yönetimi göç akışlarını kontrol altında tutuyor gibi görünse de Kaddafi yukarıda da bahsedildiği gibi göçü diplomatik bir baskı aracı olarak kullanmıştır. Hali hazırda Kaddafi rejiminin mirasından kaynaklanan zorlukların büyüklüğü ile birlikte Kaddafi'nin iktidardan düşmesi, Libya'daki kontrol mekanizmalarının zayıflamasına ve mevcut kaosa ek bu boşluktan faydalanan devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, Libya'yı hem etkili bir yönetimden hem de sınır kontrolünden yoksun, birden fazla güç odağına sahip parçalanmış bir devlet haline getirmiştir. Oluşan güç boşluğu, ulus ötesi suç şebekeleri ile yerel milislerin durumdan yararlanmasına olanak

tanımış ve ülkeyi insan kaçakçılığı açısından kritik bir merkez haline getirmiştir (Cusumano, 2019). Böylece düzensiz göç akışları artmış, kaçakçılık ağlarının genişlemesi için elverişli bir ortam oluşmuş ve Avrupa'ya yönelik tehlikeli deniz yolculuklarına çıkan göçmen sayısında kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Nitekim Kaddafi rejiminin sona ermesinin ardından 2014 yılına kadar Libya'dan AB'ye yapılan tekne yolculukları 170 bini aşmıştır (Lutterbeck, 2020, s. 72). Sahra Altı Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'dan gelerek şiddet ya da ekonomik zorluklardan kaçan göçmenler, insan kaçakçıları tarafından istismar, gasp ve sömürü gibi ağır koşullara maruz bırakılmıştır (Fargues, 2017, s. 20). Ayrıca, özellikle NATO müdahalesi sonrasında Libya'nın istikrarını sağlama konusundaki uluslararası yetersizlik, ülkenin kıyı bölgelerinin Akdeniz üzerinden düzensiz göçün başlıca çıkış noktası haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Kaddafi dönemi boyunca Libya, göçmenler için hem varış hem de geçiş noktası olarak bölgesel göç hareketlerinde kilit bir rol oynamış, başta İtalya olmak üzere Avrupa ülkeleri ile yapılan anlaşmalar, göç akışlarının kontrolünde merkezi bir işlev üstlenmiştir. Ancak Kaddafi'nin devrilmesi, bu kontrollerin ortadan kalkmasına ve devlet dışı aktörlerin güç boşluğundan yararlanmasına yol açarak Avrupa'ya yönelen düzensiz göç geçişlerinde ciddi bir artışa sebep olmuştur (Lutterbeck, 2020).

Bu çerçevede Akdeniz, Libya ile Avrupa kıtası arasında bir geçiş yolu olarak işlev görmüştür (Toaldo, 2015). Özellikle İtalya ve Malta, iltica ve sınır kontrol sistemlerini zorlayan düzensiz göçmen varışlarında önemli bir artışla yüzleşmiştir. Ocak 2014 ile Kasım 2017 arasında, en az 13 bin göçmenin İtalya'ya geçmeyi denerken hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir (UNHCR, 2017). Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) verilerine göre, 2016 yılında Libya'dan Avrupa'ya deniz yoluyla 278 bin 327 kişi geçiş yapmıştır (International Organization for Migration, 2016). Libya üzerinden en fazla göç alan ülke ise 112 bin 097 mülteciyle Yunanistan ve İtalya olmuştur (International Organization for Migration, 2016). Ayrıca, Libya'dan Avrupa'ya geçmeye çalışan 3 bin 171 kişi ya hayatını kaybetmiş ya da kaybolmuştur (International Organization for Migration, 2016).

NATO'nun Libya'ya müdahalesinin ardından hazırlanan raporlar, Libya'daki göçmenlerin istismar, gasp ve alıkoyma gibi ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kaldıklarını vurgulamaktadır. 2015 itibarıyla Orta Akdeniz güzergâhı, dünyanın en tehlikeli göç koridorlarından biri haline gelmiştir (Amnesty International, 2015). Libya'daki süregelen istikrarsızlık, bölgedeki göç krizini derinleştirirken, krizin büyüklüğü ve Akdeniz'de yaşanan göçmen boğulma vakaları, AB'yi insan kaçakçılığı ağlarını çökertmeye ve denizdeki göçmenleri kurtarmaya yönelik bir dizi önlem ve operasyon başlatmaya sevk etmiştir. Ancak, bu operasyonlar göçün temel nedenlerine dair etkili çözümler sunamaması ve insani koruma yerine güvenlikleştirme yaklaşımına odaklanmaları nedeniyle eleştirilmektedir (Andersson, 2016; Tazzioli, 2016; Pallister-Wilkins, 2017; Cusumano, 2019).

Avrupa devletleri, göçü engelleme amacıyla sınır kontrolünü üçüncü ülkelere devretme yoluyla bir dizi dışsallaştırma stratejisi geliştirmiştir. Bu stratejilerin merkezinde, iç istikrarsızlıklarına rağmen Libya yer almıştır. Özellikle 2017'de İtalya ve Libya arasındaki göç kontrolü iş birliği genişletilerek, insan kaçakçılığı ve petrol kaçakçılığıyla mücadeleyi kapsayan unsurlar Mutabakat Zaptı'na eklenmiştir. AB, göçmen teknelerini durdurmak ve göçmenleri Libya'daki gözaltı merkezlerine geri göndermek amacıyla Afrika için Güven Fonu'ndan on milyonlarca dolar ayırarak Libya Sahil Güvenlik birimlerine mali destek sağlamış ve eğitim vermiştir. Ancak, 2011 ayaklanmalarından bu yana NATO dışında AB'nin Libya'ya yönelik yaklaşımı başarılı bulunmamış; hatta Libya bağlamında AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın çöktüğü ileri sürülmüştür (Grech, 2020, s. 68). Öte yandan, Libya'daki gözaltı merkezlerinde yetersiz koşullar ve uluslararası mülteci hukuku ihlallerine dair insan hakları örgütlerinin yayınladığı raporlar, AB'nin bu yaklaşımına yönelik ciddi eleştiriler getirmiştir (Eltahawy, 2020; Struthers, 2020).

Libya'daki durum, göç akışları açısından ciddi kaygılar doğurmaktadır. Libya'da bulunan göçmenlerin çatışmalardan kaynaklanan kötüleşen koşullara maruz kalması ve transit geçiş yapanların çatışmanın orantısız yükünü taşımak zorunda kalması, bu endişeleri daha da artırmaktadır. Özellikle General Hafter güçlerinin Trablus'ta yürüttüğü askeri operasyonların can kayıplarına neden olması ve Tajoura gözaltı merkezine yönelik bir hava saldırısında yaklaşık 45 kişinin hayatını kaybetmesi, durumu daha da kaotik bir hale getirmiştir. Bu kaotik ortam, göçmenlerin Libya'yı terk ederek her ne pahasına olursa olsun AB topraklarına ulaşma motivasyonunu artırmaktadır (Grech, 2020, s. 69). Göç kontrollerinin dışsallaştırılması, göçmenlerin temel haklarının korunması bağlamında birçok insan hakları örgütü tarafından eleştirilmiştir; işkence ve infaz gibi çeşitli suiistimaller belgelenmiştir. Ancak buna rağmen, başta İtalya olmak üzere AB ülkeleri, sınır ve göç kontrolü konularında Libya ile iş birliğini artırmayı tercih etmiştir (Lutterbeck, 2020, s. 73). İtalya ve Libya arasında göç kontrolüne yönelik olarak imzalanan Mutabakat Zaptı'ndan bu yana, Orta Akdeniz'deki düzensiz göçte önemli bir azalma görülmüş olup, 2018 yılı itibarıyla bu rota üzerinden yaklaşık 20 bin deniz göçmeni yakalanmıştır (Baldwin-Edwards ve Lutterbeck, 2019).

2022 yılı IOM'un izlediği göç politikası açısından nispeten istikrarlı geçmesine rağmen, denizde yakalanarak veya kurtarılarak Libya'ya geri gönderilen 24 bin 684 göçmenle rekor bir seviyeye ulaşılmıştır (International Organization for Migration, 2023). Ortaya konulan bu veri, Orta Akdeniz rotasında uygulanan göç politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ve bu sürecin kıtalararası bir yaklaşımla, kolektif taahhütler çerçevesinde ele alınmasının zorunlu olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır (International Organization for Migration, 2023). Bununla birlikte, Kayıp Göçmenler Projesi'ne göre, yalnızca 2022 yılında bu rota

boyunca 1412 göçmen kayıp veya ölü olarak kaydedilmiştir (International Organization for Migration, 2023).

IOM'un Libya özelindeki misyon şefi Federico Soda (International Organization for Migration, 2023, s. 3), 2023 yılında IOM'un Libya'da göç yönetimi ve kalkınmaya yönelik uzun vadeli çözümlere geçişi desteklemek için her şeyi kapsayan, kanıtlara dayalı ve insan merkezli bir göç yönetim sisteminin kurulmasına yardımcı olduklarını belirtmiştir (International Organization for Migration, 2023, s. 3). Bununla birlikte Soda (International Organization for Migration, 2023, s. 3) yardıma ihtiyacı olan göçmenlere ve yerinden edilmiş Libya nüfusuna yardım sağlamak için Libya yetkililer ve ortaklarla birlikte çalışmaya devam edeceklerini vurgulamıştır.

NATO müdahalesinin ardından Libya'da oluşan siyasal istikrarsızlık ve güvenlik açığı ile merkezi yönetimin çöküşü, insan kaçakçılığı ağlarının güçlenmesine ve modern kölelik olgusunun yeniden ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. IOM'un raporuna göre Sahra Afrika'sından gelen göçmenler, Libya'nın güneybatısındaki Sebha kentinde köle olarak satılmıştır (International Organization for Migration, 2017). Bölgede görev yapan yetkililerin ve gazetecilerin beyanlarına göre köle satışları, şoförler veya göçmenleri inşaat işçiliği gibi günlük işler için kente getiren ve daha sonra ödeme yapmak yerine onları birilerine satmayı tercih eden bölge sakinleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Graham-Harrison, 2017). Akdeniz üzerinden Avrupa kıtasına ulaşmaya çalışan göçmenlerin oluşturduğu gruplar; Gana ve Nijerlilerin desteği ile Libya'ya götürülmüş olsa da köle pazarına düşmekten kurtulamamışlardır (International Organization for Migration, 2017).

Libya'ya NATO müdahalesinin ardından, Libya'daki göçmenlerin istismar, gasp ve keyfi alıkoyma gibi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kaldığını vurgulayan raporlar yayımlanmıştır (Amnesty International, 2015). Özellikle gençler ve çocuk mülteciler, cinsel istismar, sömürü ve insan kaçakçılığı gibi ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. UNICEF tarafından yayımlanan bir rapora göre, Libya üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan genç ve çocuk mültecilerin dörtte üçü cinsel istismar, sömürü ve insan kaçakçılığı gibi kötü muameleye maruz kalmaktadır (UNICEF, 2017). Bu bulguları desteklemek üzere UNICEF, IMO verilerini temel alarak hazırladığı "Korkunç Yolculuklar" başlıklı raporunu kamuoyuna sunmuştur. Raporda tüm göçmenlerin yüksek risk altında olduğu ifade edilmekte, ancak çocukların 25 yaş üstü yetişkinlere kıyasla istismar ve insan kaçakçılığı mağduru olma olasılıklarının daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (UNICEF, 2017). Ayrıca, Sahra Altı Afrika'dan gelen göçmenlerin, diğer bölge göçmenlerine kıyasla daha fazla sömürü ve kaçakçılığa maruz kaldığına da raporda özellikle dikkat çekilmektedir (UNICEF, 2017).

NATO müdahalesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, NATO'nun "Koruma Sorumluluğu" ilkesi kapsamında gerçekleştirdiği müdahalenin, "devlet sınırları içindeki nüfusları koruma sorumluluğunu" üstlendiği varsayılmaktadır (United Nations General Assembly, 2005). Ancak raporlar,

NATO'nun bu koruma görevini etkin bir biçimde yerine getirmekte başarısız olduğunu göstermektedir. Kaddafi rejiminin, protestolar öncesinde Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere yönelik ayrımcı tutum sergilediği ve bu kişilere sığınma hakkı tanımayı reddettiği kaydedilmiştir (Amnesty International, 2011). Bu ayrımcı politikalar iç savaş süresince de devam etmiştir. Birleşmiş Milletler raporlarında, özellikle Sahra altı Afrika kökenli mültecilere karşı işkence ve cinsel saldırı gibi ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı belirtilmektedir (Sengupta ve Hughes, 2011). Bu bulgular, NATO'nun Kaddafi rejimine yönelik sınırlı askeri müdahalesine rağmen, Libya'daki sivilleri koruma sorumluluğunu yeterince yerine getiremediğini ve göçmenler açısından krizin derinleşmesine yol açtığını ortaya koymaktadır.

NATO'nun Libya'ya olan sınırlı müdahalesi, askeri müdahalelerin göç üzerindeki yansımalarını gözler önüne sermektedir. Müdahale, baskıyı önlemeye yönelik insani bir yardım olarak sunulsa da ülkenin istikrarsızlaşmasına yol açarak beklenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Libya'da devlet yapıların çökmesi ve insan kaçakçılığı ağlarının yayılması, ülkeyi Avrupa'ya yönelik düzensiz göç için merkezi bir geçiş noktasına dönüştürmüştür. Bu örnek, askeri müdahaleler ile göç dinamikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve yönetişimin bu tür müdahalelerin istenmeyen sonuçlarını azaltmadaki önemini vurgulamaktadır.

Sonuç

Uluslararası İlişkiler disiplini, devlet egemenliği ve insani müdahale ilkeleri arasındaki ilişkiyi literatürde özellikle otoriter rejimlerin çöküşüyle oluşan otorite boşlukları ve bu boşlukların yol açtığı insani krizler çerçevesinde incelemektedir. Bu bağlamda, NATO'nun 2011'de Libya'da gerçekleştirdiği ve "Koruma Sorumluluğu" (Responsibility to Protect, R2P) ilkesine dayanan sınırlı askeri müdahale, gerekçeleri ve sonuçları açısından dikkat çekici bir vaka sunmaktadır. NATO'nun sivilleri koruma amacıyla gerçekleştirdiği bu müdahale, Libya'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını etkileyerek, ülkenin Avrupa'ya yönelen göç dinamikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamasına neden olmuştur. Muammer Kaddafi'nin 42 yıllık yönetiminin ardından devrilmesiyle, Libya'da siyasi istikrar sağlanamamış, aksine otorite boşluğu derinleşmiş, silahlı grupların etkinliği artmış ve Libya, insan kaçakçılığı ve modern kölelik gibi ciddi insan hakları ihlallerinin merkezi haline gelmiştir. Bu durum, Avrupa'ya yönelen düzensiz göç akışlarını da hızlandırmıştır.

NATO'nun Libya müdahalesinin, bölgesel istikrar ve uluslararası göç üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla inceleyen bu makalede "NATO'nun 2011 yılında Libya'ya yönelik gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahale, Libya'nın istikrarsızlaşmasına ve uluslararası göç krizinin derinleşmesine ne ölçüde veya nasıl etkide bulunmuştur?" sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışmanın hipotezinde ise Libya örneği ele alınarak dışarıdan

yöneltilen sınırlı askeri müdahalelerin siyasi istikrar ve zorunlu göçler üzerindeki etkisini arttırdığı savı test edilmiştir. NATO'nun Libya müdahalesinin, insani müdahale ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi ve müdahalelerin sınırlarını ve sonuçlarını anlamak adına sunduğu vaka incelemesi, literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır; ayrıca, Libya'nın 2011 sonrası "başarısız devlet" statüsüne gerilemesi, bu müdahalenin Libya toplumu ve göç hareketleri üzerindeki etkilerini anlamayı daha da önemli kılmaktadır.

Bu çalışma, NATO'nun 2011 yılında Libya'ya gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahalenin, insani müdahale çerçevesinde öne sürülen gerekçeler ile ortaya çıkan sonuçlar arasındaki çelişiklere değinmektedir. Libya vakası, "Koruma Sorumluluğu" ilkesinin uluslararası güvenlik ve insani krizler karşısında ne ölçüde etkin bir araç olduğu sorusunu yeniden tartışmaya açmaktadır. NATO'nun Libya'ya yönelik müdahalesinin, iddia edildiği gibi Libya halkını korumak ve ülkede istikrar sağlamak yerine, Libya'nın devlet yapısının parçalanmasına ve kalıcı bir otorite boşluğu oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Bu otorite boşluğu, Libya'nın sadece kendi iç güvenlik ve siyasi istikrarını kaybetmesi ile sınırlı kalmamış; aynı zamanda bölgesel göç hareketlerini etkileyerek, düzensiz göçün yoğunlaştığı bir geçiş noktası haline gelmesine de sebep olmuştur.

Libya müdahalesinin ardından NATO üyeleri arasındaki farklı öncelikler çerçevesinde önemli çıkar çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Türkiye, sahadaki askeri varlığı ile Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni desteklerken, Fransa ve Yunanistan gibi aktörler, Libya içerisindeki farklı gruplara destek vererek Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruma amacı gütmüşlerdir. Bu durum, NATO'nun müstakil bir aktör olarak Libya'da kolektif bir strateji geliştirme çabalarını sekteye uğratmış ve NATO üyeleri arasında çıkar çatışmalarına yol açmıştır. Aynı zamanda, Rusya ve Çin gibi NATO üyesi olmayan küresel aktörlerin Libya'daki varlığı da süreç içerisinde göz ardı edilemeyecek bir faktör haline gelmiştir. Rusya, Wagner Grubu aracılığıyla sahada askeri varlık gösterirken, Çin ise ekonomik yatırımlar ve altyapı projeleri üzerinden Libya üzerindeki nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. NATO üyeleri arasındaki bu çıkar çatışmaları ve küresel güçlerin müdahalesi, Libya'daki istikrarsızlığın uzun vadeli bir sorun haline gelmesine neden olmuş ve Libya'daki sorunları çözme çabalarını olumsuz etkilemiştir.

NATO'nun Libya'ya gerçekleştirdiği sınırlı askeri müdahale, siyasi istikrarsızlığı ve insani krizleri sona erdirmeye yetersiz kalmıştır. Müdahalenin yalnızca hava ve deniz unsurları ile sınırlı tutulması, sahada kalıcı bir güvenlik mekanizmasının oluşturulmasını engellemiş ve Libya'daki otorite boşluğunun önüne geçememiştir. NATO'nun müdahalesi sonrasında Libya'da merkezi bir yönetimin oluşturulamaması, farklı silahlı grupların güç kazanmasına ve Libya'nın parçalanmış bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte, NATO'nun askeri kapasitesini tam anlamıyla kullanamaması ve müdahale sonrası yeniden yapılanma sürecine yeterli katkı

sağlayamaması, uluslararası toplumun müdahale stratejilerine yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, NATO'nun Libya'daki rolü, insani müdahalenin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından tartışmalı bir örnek teşkil etmektedir.

Bu makale, ortaya koyduğu araştırma sorusuna yanıt olarak; NATO'nun Libya müdahalesinin, Libya'da kalıcı siyasi istikrarı sağlamaktan ziyade, otorite boşluğunu derinleştirdiği ve düzensiz göç krizini daha karmaşık hale getirdiği sonucuna varılmıştır. Müdahale sonrasında Avrupa'ya yönelik göç baskısının artması ve Libya'nın göç yollarında bir transit ülke olarak öne çıkması, NATO'nun beklenen sonuçların ötesinde yeni güvenlik ve insani krizlere zemin hazırladığını göstermektedir. NATO'nun Libya'daki müdahalesi sonrasında kalıcı bir güvenlik altyapısı ve etkin bir yönetim mekanizması tesis edilememesi, müdahalenin bölgesel istikrar ve uluslararası göç dinamikleri üzerinde önemli yansımaları olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu makalede, NATO'nun Libya'ya olan sınırlı askeri müdahalesinin Libya'daki siyasi istikrarsızlığı arttırdığı yönündeki eleştiriler, müdahalenin uluslararası meşruiyeti ve sınırlılıkları bağlamında yeniden değerlendirilmiştir. NATO'nun asıl amacının sivilleri korumak olduğunun vurgulandığı bu çalışmada, sınırlı askeri müdahale sonrasında Libya'daki kırılgan devlet yapısı ve mevcut insani krizler göz önünde bulundurularak, müdahalenin etkileri daha kapsamlı bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Libya vakası, insani müdahale çerçevesinde gerçekleştirilen askeri operasyonların, etkili bir barış inşası ve kalıcı istikrar için tek başına yeterli olmayacağını ve müdahaleden sonraki süreçte uluslararası toplumun etkin bir yönetim ve yeniden yapılandırma rolü üstlenmesinin kritik önem taşıdığını iddia etmektedir. Bu doğrultuda çalışma, NATO'nun Libya müdahalesi üzerinden, askeri müdahalelerin beklenmeyen sonuçlarını analiz eden eleştirel bir bakış açısı sunmakta ve bu tür müdahalelerin uluslararası düzeyde daha bütüncül bir planlama gerektirdiğini ileri sürmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, NATO'nun Libya müdahalesini inceleyerek uluslararası insani müdahalelerin sınırları ve bu tür müdahalelerin çeşitli etkilerini yeniden tartışmaya açmıştır. Makalede, Libya müdahalesinin sonuçları hem teorik hem de pratik açılarından derinlemesine analiz edilerek, uluslararası toplumun gelecekteki müdahale stratejilerinde daha dikkatli ve dengeli bir yaklaşım benimsemesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışma, sunduğu hipotez ve araştırma sorusu aracılığıyla, Libya örneği üzerinden askeri müdahalelerin beklenmedik ve çoğunlukla karmaşık sonuçlarını anlamaya yönelik bir çerçeve sunmuştur. Bu bağlamda, askeri müdahalelerin doğası gereği getirdiği belirsizlikler ve bu müdahalelerin yerel ve uluslararası düzeyde yarattığı etkiler incelenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Kartal Batuhan OLAN: %50, Gizem AKŞİT ERGEN: %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Kartal Batuhan OLAN: 50%, Gizem AKŞİT ERGEN: 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Abdessadok, Z. (2017, 30 Mayıs). *Libya today: From Arab Spring to failed state*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state> adresinden edinilmiştir.
- Acar, C. (2022). Göç eden ve yoksul kadınların boşanma sonrası hayatta kalma stratejilerinin niteliksel analiz ile değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-10. <https://doi.org/10.5152/atakad.2022.999805>.
- Al Jazeera (2014, 14 Şubat). *Libya denies coup bid after general's comment*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2014/2/14/libya-denies-coup-bid-after-generals-comment> adresinden edinilmiştir.
- Al Jazeera (2016, 25 Ocak). *Libya parliament rejects UN-backed unity government*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2016/1/25/libya-parliament-rejects-un-backed-unity-government> adresinden edinilmiştir.
- Al-Tarabolsi, S. (2014, 26 Ağustos). *Libya's outgoing parliament names PM, declares emergency*. 9 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/world/libyas-outgoing-parliament-names-pm-declares-emergency/128147> adresinden edinilmiştir.
- Alkaff, S. H. B. O. (2015). Libya. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 7(1), 96-99. <http://www.jstor.org/stable/26351328>
- Amnesty International (2015, 10 Mayıs). *'Libya is full of cruelty': Stories of abduction, sexual violence and abuse from migrants and refugees*. 19 Kasım 2024 tarihinde

<https://www.amnesty.org/en/documents/mde19/1578/2015/en/>
adresinden edinilmiştir.

- Andersson R. (2016). Europe's 'failed fight' against irregular migration: Ethnographic notes on a counterproductive industry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(7), 1055-1075. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1139446>
- Asmar, A. (2019, 17 Aralık). *Haftar: Rogue general aiming for military dictatorship*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/africa/haftar-rogue-general-aiming-for-military-dictatorship/1676076> adresinden edinilmiştir.
- Associated Press (2012, 15 Ekim). *Libya's national congress elects Ali Zidan as interim prime minister*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/14/libya-interim-prime-minister-ali-zidan> adresinden edinilmiştir.
- Baldwin-Edwards, M. ve Lutterbecki D. (2019). 'Coping with the Libyan migration crisis'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(12), 2241-2257. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1468391>
- BBC News (2014, 1 Eylül). *Libya militias 'seize ministries' as al-Thinni reappointed*. 9 Ekim 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-29011637> adresinden edinilmiştir.
- Bellamy, A. J. (2017). Contemporary war and the crisis of human protection. *The Brown Journal of World Affairs*, 24(1), 105-120. <https://www.jstor.org/stable/27119082>
- Black, I. ve Bowcott, O. (2011, 18 Şubat). *Libya protests: massacres reported as Gaddafi imposes news blackout*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/18/libya-protests-massacres-reported> adresinden edinilmiştir.
- Borger, J. (2012, 12 Eylül). *How anti-Islamic movie sparked lethal assault on US consulate in Libya*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/12/movie-assault-us-consulate-libya> adresinden edinilmiştir.
- Bove, V. ve Böhmelt, T. (2019). International Migration and Military Intervention in Civil War. *Political Science Research and Methods*, 7(2), 271-287. <https://doi.org/10.1017/psrm.2017.22>
- Bourbeau, P. (2011). *The securitization of migration: A study of movement and order*. London: Routledge.
- Brzoska, M. (2019). Understanding the disaster-migration-violent conflict nexus in a warming world: the importance of International Policy Interventions. *Social Sciences*, 8(6), 167, 1-17. <https://doi.org/10.3390/socsci8060167>
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Macmillan Press.

- Castles, S. (2000). International migration at the beginning of the twenty-first century: Global trends and issues. *International Social Science Journal*, 52(165), 269-281. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258>
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565-1586. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489381>
- Chamie, J. (2020). International migration amid a world in crisis. *Journal on Migration and Human Security*, 8(3), 230-245. <https://doi.org/10.1177/2331502420948796>
- Chothia, F. (2018, 7 Temmuz). *How Libya holds the key to solving Europe's migration crisis*. 19 Kasım 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-44709974> adresinden edinilmiştir.
- Crompton, P. (2019, 29 Temmuz). *Libya sliding towards civil war: experts*. 9 Ekim 2024 tarihinde <http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2014/07/29/Libya-unrest-pushing-country-to-brink-of-civil-war-experts.html> adresinden edinilmiştir.
- Cummings, C., Pacitto, J., Lauro, D., & Foresti, M. (2022). *Why people move: understanding the drivers and trends of migration to Europe* (Working Paper 430). Overseas Development Institute. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a803fe440f0b6230269266c/understanding-drivers-migration-Europe.pdf>
- Cusumano, E. (2019). Migrant rescue as organized hypocrisy: EU maritime missions offshore Libya between humanitarianism and border control. *Cooperation and Conflict*, 54(1), 3-24. <https://www.jstor.org/stable/48596434>
- Dabashi, H. (2012). *The Arab spring: The end of postcolonialism*. Bloomsbury Publishing.
- Dora, Z. K. (2021). The US-led "War on Terror" in Afghanistan: 2001-2021. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (Özel Sayı), 172-185. <https://doi.org/10.33206/mjss.1003949>
- Düvell, F. (2006). Irregular migration: A global, historical and economic perspective. F. Düvell (Ed.), *Illegal immigration in Europe: beyond control?* içinde (s. 14-39). Palgrave Macmillan.
- El-Bijoui, L. (2013, 7 Ocak). *Arab Uprising: Country by Country - Libya*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-12482311> adresinden edinilmiştir.
- Eljarh, M. (2014, 19 Mayıs). *A coup attempt in Tripoli*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2014/05/19/a-coup-attempt-in-tripoli/> adresinden edinilmiştir.

- Eltahawy, D. (2020, 24 Eylül). *Libya: New evidence shows refugees and migrants trapped in horrific cycle of abuses*. 19 Kasım 2024 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2020/09/libya-new-evidence-shows-refugees-and-migrants-trapped-in-horrific-cycle-of-abuses/> adresinden edinilmiştir.
- Euronews (2017, 11 Haziran). *Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam serbest bırakıldı*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://tr.euronews.com/2017/06/11/kaddafinin-oglu-seyfulislam-serbest-birakildi> adresinden edinilmiştir.
- Ezrow, N. (2016, 5 Şubat). *13 hours: What actually happened at the US consulate in Benghazi*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://theconversation.com/13-hours-what-actually-happened-at-the-us-consulate-in-benghazi-53832> adresinden edinilmiştir.
- Fargues, P. (2017). *Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe: A Review of the Evidence*. 19 Kasım 2024 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/four_decades_of_cross_mediterranean.pdf adresinden edinilmiştir.
- FIDH - International Federation for Human Rights. (2012, Ekim). *Libya: The Hounding of Migrants Must Stop*. 17 Ocak 2025 tarihinde <http://www.fidh.org/IMG/pdf/libyemigrantsuk-ld.pdf> adresinden edinilmiştir.
- France 24 (2011, 26 Ağustos). *Where is Muammar Gaddafi?*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.france24.com/en/20110826-gaddafi-libya-nato-ntc-sirte-tripoli-hiding-algeria> adresinden edinilmiştir.
- Gargoum, T. (2012). Post-international Intervention Libya: The Challenges Against State-Building. *Lectio Socialis*, 6(2), 93-108. <https://doi.org/10.47478/lectio.1119365>
- Geddes, A. (2003). *The politics of migration and immigration in Europe*. London: Sage Publications.
- Graham-Harrison, E. (2017, 10 Nisan). *Migrants from west Africa being 'sold in Libyan slave markets'*. 13 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/10/libya-public-slave-auctions-un-migration> adresinden edinilmiştir.
- Grech, O. (2020). Migration and the failure of EU's cooperative frameworks in the Mediterranean. M. Wohlfeld (Ed.), *Cooperative Security and the Mediterranean* içinde (s. 65-69). University of Malta.
- Gumuchian, M. (2011, 20 Kasım). *Gaddafi son: from heir apparent to frightened fugitive*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.reuters.com/article/world/uk/gaddafi-son-from-heir-apparent-to-frightened-fugitive-idUSTRE7AI10U/> adresinden edinilmiştir.

- Habertürk. (2012, 10 Ağustos). *Libya'da yönetim Kaddafi'nin rakibine emanet.* 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.haberturk.com/dunya/haber/766893-libyada-yonetim-kaddafinin-rakibine-emanet> adresinden edinilmiştir.
- Harding, L. (2011, 22 Ağustos). *Libyan rebels enter Tripoli to topple Muammar Gaddafi's regime.* 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2011/aug/21/libya-endgame-fighting-tripoli> adresinden edinilmiştir.
- Heinitz, A. (2013). *Migration and security in the Eastern Mediterranean*, Burussels: DCAF.
- Helton, A. C. (2000). Forced Displacement, Humanitarian Intervention, and Sovereignty. *SAIS Review (1989-2003)*, 20(1), 61–86. <http://www.jstor.org/stable/45345868>
- Hollifield, J. F. (2004). The emerging migration state. *International Migration Review*, 38(3), 885-912. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00223.x>
- International Organization for Migration (2016, 2 Eylül). *Migrant arrivals on Mediterranean reach 278,327; deaths at sea: 3,171.* 13 Ekim 2024 tarihinde <https://www.iom.int/news/migrant-arrivals-mediterranean-reach-278327-deaths-sea-3171> adresinden edinilmiştir.
- International Organization for Migration (2017, 11 Nisan). *IOM learns of 'slave market' conditions endangering migrants in North Africa.* 13 Ekim 2024 tarihinde <https://www.iom.int/news/iom-learns-slave-market-conditions-endangering-migrants-north-africa> adresinden edinilmiştir.
- International Organization for Migration (2023, 5 Temmuz). *IOM Libya 2022 annual report.* 13 Ekim 2024 tarihinde <https://libya.iom.int/resources/iom-libya-2022-annual-report> adresinden edinilmiştir.
- Irish, J. (2017, 20 Eylül). *Unveiling new Libya plan, U.N. sees opportunity for peace.* 10 Ekim 2024 tarihinde <https://www.reuters.com/article/world/unveiling-new-libya-plan-u-n-sees-opportunity-for-peace-idUSKCN1BV2RN/> adresinden edinilmiştir.
- Isaac, S. K. (2012). *NATO's Intervention in Libya: Assessment and Implication.* 19 Kasım 2024 tarihinde <https://www.iemed.org/publication/natos-intervention-in-libya-assessment-and-implications/> adresinden edinilmiştir.
- Jemirade, D. (2021). Humanitarian intervention (HI) and the responsibility to protect (R2P): The United Nations and international security, *African Security Review*, 30(1), 48-65. <https://doi.org/10.1080/10246029.2020.1847153>

- Kalush, R. ve Lambert, L. A. (2023). Violence, political instabilities and large-scale migrations in the MENA region: Libyan, Syrian, and Yemeni cases in regional perspective. L. A. Lambert ve M. Elayah (Ed.), *The Post-American Middle East: How the world changed where the war on terror failed* içinde (s. 145-175). Palgrave Macmillan.
- Kekilli, E. (2017). Anatomy of the Libyan crisis. *Insight Turkey*, 19(3), 159–180. <http://www.jstor.org/stable/26300536>
- Krause, K. ve Williams, M. C. (1996). Broadening the agenda of security studies: Politics and methods. *Mershon International Studies Review*, 40(2), 229-254. <https://doi.org/10.2307/222776>
- Kuperman, A. J. (2013). A model humanitarian intervention? Reassessing NATO's Libya campaign. *International Security*, 38(1), 105-136. <https://www.jstor.org/stable/24480571>
- Lazaridis, G. (2016). *Security, insecurity and migration in Europe*. London: Routledge.
- Lutterbeck, D. (2020). Cooperative Security and Border Control: Mediterranean Perspectives, M. Wohlfeld (Ed.), *Cooperative Security and the Mediterranean* içinde (s. 70-74). University of Malta.
- McMahon, S. ve Sigona, N. (2021). Death and migration: Migrant journeys and the governance of migration during Europe's "migration crisis". *International Migration Review*, 55(2), 1-24. <https://doi.org/10.1177/0197918320958615>
- Meikle, J. (2011, 20 Ekim). *Muammar Gaddafi is dead, says Libyan PM*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/20/gaddafi-dead-says-libyan-pm> adresinden edinilmiştir.
- Mekay, E. (2011, 21 Şubat). *Gaddafi hits with deadly force*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aljazeera.com/features/2011/2/21/gaddafi-hits-with-deadly-force> adresinden edinilmiştir.
- Mezra, K. (2012, 7 Ağustos). *Libya's NTC turns over power: Where does the transition go from here?*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/libyas-ntc-turns-over-power-where-does-the-transition-go-from-here/> adresinden edinilmiştir.
- Michaels, J. H. (2013). Able but not willing: A critical assessment of NATO's Libya intervention. K. Engelbrekt, M. Mohlin & Charlotte Wagnsson (Ed.), *The NATO intervention in Libya* içinde (s. 17-40). Routledge.
- Miller, M. J. (2000). International migration in post-cold war international relations. B. Ghosh (Ed.), *Managing migration: Time for a new international regime?* içinde (s. 27-47). Oxford University Press.

- Nesi, G. (2011). Recognition of the Libyan National Transitional Council: when, how and why. *The Italian Yearbook of International Law Online*, 21(1), 45-59. <https://doi.org/10.1163/22116133-90000209>
- Nwozor, A. (2012). The political economy of the Libyan revolution and the 'magnanimity' of the Western powers. *Nnamdi Azikiwe Journal of Political Science*, 3(1), 145-162.
- Olson Lounsbury, M. ve Pearson, F. S. (2020). Conflict settlement and outcomes of post-Cold War international military interventions. *Peace & Change*, 45(4), 1-26. <https://doi.org/10.1111/pech.12427>
- O'Malley, P. (2018). Migration and conflict. *New England Journal of Public Policy*, 30(2), 1-15.
- Öndeş, H. G. (2019). *Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da göç krizi ve yabancı düşmanlığı* [yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, Y. (2019, 25 Temmuz). *Serrac ve Hafter Libya'da ateşkes konusunda anlaştı*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/serrac-ve-hafter-libyada-ateskes-konusunda-anlasti/869476> adresinden edinilmiştir.
- Pallister-Wilkins, P. (2017). Humanitarian rescue/sovereign capture and the policing of possible responses to violent borders. *Global Policy*, 8(1), 19-24. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12401>
- Paoletti, E. (2011). Migration and foreign policy: the case of Libya. *The Journal of North African Studies*, 16(2), 215-231. <https://doi.org/10.1080/13629387.2011.532588>
- Pape, R. A. (2012). When duty calls: A pragmatic standard of humanitarian intervention. *International Security*, 37(1), 41-80. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00088
- Pargeter, A. (2017, 17 Ekim). *Libya's new action plan: A recipe for success?*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2017/10/libyas-action-plan-recipe-success-171017085801315.html> adresinden edinilmiştir.
- Rizkallah, A. (2024). Foreign Intervention and Internal Displacement: Urban Politics in Postwar Beirut. *International Security*, 48(3), 86-128. https://doi.org/10.1162/isec_a_00478
- Security Council Report (2015, 23 Aralık). *Libya: Adoption of a resolution welcoming the Libyan political agreement*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2015/12/adoption-of-a-resolution-on-libya.php> adresinden edinilmiştir.
- Sengupta, K. ve Hughes, S. (2011, 24 Kasım). *Leaked UN report reveals torture, lynchings and abuse in post-Gaddafi*. 19 Kasım 2024 tarihinde <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/leaked-un-report->

reveals-torture-lynchings-and-abuse-in-postgaddafi-libya-6266636.html adresinden edinilmiştir.

Stephen, C. (2014, 13 Mart). *Ousting of Libyan PM Ali Zeidan brings threat of civil war*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/13/libya-ali-zeiden-threat-civil-war> adresinden edinilmiştir.

Struthers, M. (2020, 30 Ocak). *Libya: Renewal of migration deal confirms Italy's complicity in torture of migrants and refugees*. 19 Kasım 2024 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/libya-renewal-of-migration-deal-confirms-italys-complicity-in-torture-of-migrants-and-refugees/> adresinden edinilmiştir.

Talmon, S. A. (2011). Recognition of the Libyan National Transitional Council. *ASIL Insight*, 15(16).

Tazzioli, M. (2016). Border displacements. Challenging the politics of rescue between Mare Nostrum and Triton. *Migration Studies*, 4(1), 1-19. <https://doi.org/10.1093/migration/mnv042>

The CNN Wire Staff (2011, 23 Ekim). *Libya's new leaders declare liberation*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://edition.cnn.com/2011/10/23/world/africa/libya-main/index.html> adresinden edinilmiştir.

Tishkov, V., Zayinchkovskaya, Z. & Vitkovskaya, G. (2005). Migration in the countries of the former Soviet Union. *Global Commission on International Migration*, 1-42. <https://iom.factory.iomdev.org/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/RS3.pdf>

Tiwari, A. ve Kashyap, P. (2020). Countering terrorism through multilateralism: Reviewing the role of the United Nations. *Groningen Journal of International Law*, 8(1), 110-122. <https://doi.org/10.21827/GroJIL.8.1.110-122>

Toaldo, M. (2015). Migrations through and from Libya: A Mediterranean challenge. L. Kamel (Ed.), *Changing migration patterns in the Mediterranean* içinde (s. 75-96). Istituto Affari Internazionali.

UNHCR (2017). *Operational portal. Mediterranean situation*. 19 Kasım 2024 tarihinde <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> adresinden edinilmiştir.

UNICEF (2017, 3 Eylül). *Harrowing journeys: Children and youth on the move across the Mediterranean Sea, at risk of trafficking and exploitation*. 13 Ekim 2024 tarihinde <https://publications.iom.int/books/harrowing-journeys-children-and-youth-move-across-mediterranean-sea-risk-trafficking-and> adresinden edinilmiştir.

- United Nations (2015, 23 Aralık). *Unanimously adopting resolution 2259 (2015), Security Council welcomes signing of Libyan political agreement on new government for strife-torn country*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://press.un.org/en/2015/sc12185.doc.htm> adresinden edinilmiştir.
- United Nations General Assembly (2005, 24 Ekim). *A/RES/60/1 2005 World Summit Outcome : resolution / adopted by the General Assembly*. 19 Kasım 2024 tarihinde https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf adresinden edinilmiştir.
- United Nations Security Council (2011, 17 Mart). *Resolution 1973 (2011)*. 7 Ekim 2024 tarihinde [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1973%20\(2011\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1973%20(2011)&Lang=E) adresinden temin edilmiştir.
- United Nations Support Mission in Libya (2012, 9 Temmuz). *UN assistance to Libya's landmark elections*. 8 Ekim 2024 tarihinde <https://unsmil.unmissions.org/un-assistance-libyas-landmark-elections> adresinden edinilmiştir.
- United Nations Support Mission in Libya (2017, 20 Eylül). *Remarks of SRSG Salamé at the high-level event on Libya*. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://unsmil.unmissions.org/remarks-srsg-salam%C3%A9-high-level-event-libya> adresinden edinilmiştir.
- Vandewalle, D. (2014, 11 Kasım). *Saving Libya, again*. 9 Ekim 2024 tarihinde <https://www.nytimes.com/2014/11/12/opinion/saving-libya-again.html> adresinden edinilmiştir.
- Walters, W. (2010). Migration and security. J. P. Burgess (Ed.), *The Routledge handbook of new security studies* içinde (s. 217-228). Routledge.
- Wehrey, F. (2018). *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*. Newyork: Farrar, Straus and Giroux.
- Weiner, M. (1996). Bad neighbors, bad neighborhoods: An inquiry into the causes of refugee flows. *International Security*, 21(1), 5-42. <https://doi.org/10.2307/2539107>
- Williams, W. (2019). Shifting borders: Africa's displacement crisis and its security implications. *Africa Center for Strategic Studies Research Paper No.8*.
- Yeni Şafak (2011, 26 Ağustos). *Etrafı sarıldı*. 7 Ekim 2024 tarihinde <https://www.yenisafak.com/dunya/etrafti-sarildi-337554> adresinden edinilmiştir.

Extended Abstract

The relationship between state sovereignty and the principles of humanitarian intervention has been discussed within the discipline of International Relations as it is one of the important factors shaping the international politics. In the literature, there are many studies analysing the authority gaps created by the collapse of authoritarian regimes and the humanitarian crises caused by these gaps, the responsibility of the international community to intervene and the effects of these interventions. In this context, NATO's limited military intervention in Libya in 2011 constituted a remarkable example in terms of its justifications and consequences. The intervention, which was carried out by NATO in line with the "Responsibility to Protect" (R2P) principle in order to protect civilians, significantly affected the political, economic and social structure of Libya and played a decisive role in migration dynamics.

This article analysed the effects of NATO's limited military intervention in Libya in 2011 on political stability and migration dynamics. As a result of the uprisings in Libya during the Arab Spring, NATO intervened in Libya within the framework of the "Responsibility to Protect". It led to the overthrow of the Libyan leader Muammar Gaddafi. However, instead of providing the expected peace and stability in Libya, it led to a vacuum of authority, internal conflicts and a long-term migration crisis. In this context, this study analysed the justifications for NATO's intervention in Libya and the reflections of the new order that emerged after the intervention on regional migration movements and discussed the effects of NATO's policies.

This study criticized the effects of NATO's 2011 intervention in Libya on internal stability and migration dynamics. The main aim of the study is not only to question whether the intervention failed to restore political balance in the region, but also to analyse its effects on the migration crisis. In this context, it sought to answer the research question that "To what extent or how did NATO's limited military intervention in Libya in 2011 cause to the destabilisation of Libya and deepen the international migration crisis?". It also discussed how NATO's intervention weakened the social and political structure in Libya and how this situation accelerated the migration flow. In addition, this study tested the hypothesis that military interventions increase the impact on political stability and forced migration. It contributed to the literature to understand the effects of the intervention in Libya on migration dynamics. So, this paper contributed to the literature on military interventions and migration crises.

In the introduction, the historical background of NATO's intervention in Libya and the basis of the decision to intervene in international law were explained. The effects of the Arab Spring led to the outbreak of large-scale protests against the Gaddafi regime and the rapid descent of Libya into civil war. In line with the United Nations (UN) Security Council Resolution 1973, NATO intervened in Libya to protect civilians. However, the rich natural

resources in Libya and its strategic location on the migration route to Europe have led to criticism in the literature that NATO pursued geopolitical interests rather than humanitarian reasons.

In this study, qualitative methodology was preferred and a literature review was conducted through research articles and policy documents. The justifications and consequences of NATO's intervention in Libya were analysed from sources focusing on human rights violations, migration flows and political instability in post-intervention Libya, particularly from the international security and migration literature. The study utilised academic and institutional reports to assess the impact of the NATO intervention on migration. In this context, outcomes such as Libya becoming a strategic transit point on the migration route and the proliferation of violations such as human trafficking, sexual exploitation and modern slavery were presented.

The results showed that NATO's intervention in Libya deepened the authority vacuum in Libya and led to the political instability that emerged with the intervention. The weakening of the central authority in Libya after the overthrow of Gaddafi led to the rise of armed groups in the region and the country's descent into civil war. The article revealed that Libya has become an important transit stop to Europe for migrants from Sub-Saharan Africa and the Middle East. Libya, which has not been stabilised after the NATO intervention, has become a centre of irregular migration where human trafficking networks spread and migrants are exploited. In this context, it was based on the reports of international organisations that thousands of migrants have lost their lives trying to reach Europe on the Libyan coast and in the Mediterranean Sea.

In the discussion, NATO's intervention in Libya was analysed within the framework of the "Responsibility to Protect" principle, emphasising that humanitarian interventions may be insufficient to contribute to political stability. Although NATO's intervention in Libya brought about a regime change in the short term, it caused the country to regress to the status of a "failed state". The study argued that the limits of humanitarian interventions should be re-evaluated since humanitarian intervention has failed to provide a lasting peace and security in Libya. Furthermore, it paid attention to the importance of the international community adopting a more cautious approach in future interventions, based on the example of NATO's intervention in Libya. It was argued that the migration crisis is directly linked to Libya's internal political dynamics and the vacuum created by the NATO intervention, and that it carried risks not only for the security of Libya but also for the security of Europe.

Lastly, this paper concluded that NATO's limited military intervention in Libya triggered a regional migration crisis rather than stabilising Libya. It argued that following NATO's failed intervention in Libya, the migration crisis gained momentum and Libya became a central transit point for irregular migration flows towards Europe. However, it questioned the limits of the

principle of humanitarian intervention in NATO's intervention in Libya, pointing out that military interventions do not only provide short-term solutions. Therefore, it is suggested that the international community should develop long-term strategies to ensure human security in similar interventions.